

Utgivare

Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU)

Publikation

Vem undervisar i svenska – En utvärdering av utbildningar som ger behörighet att undervisa i svenska (Kuka opettaa ruotsia? – Ruotsin kielen opettamiseen kelpoisuuden tuottavien koulutusten arviointi)

Författare

Paula Rossi, Anne Ainoa, Olli Eloranta, Marita Grandell, Minna Lindberg, Jonna Pasanen, Arto Sihvonen, Outi Hakola, Tuula Pirinen

Syftet med denna tema- och lägesutvärdering var att ta fram information om vilka färdigheter den nuvarande lärarutbildningen ger för undervisning i svenska. Föremål för utvärderingen var de utbildningar som ger behörighet för undervisning i svenska: ämneslärarutbildningen i svenska vid både universitet och yrkespedagogiska lärarhögskolor, språkbadslärarutbildningen och klasslärarutbildningen. Ämneslärare i svenska och språkbadslärare har behörighet att undervisa i svenska på alla utbildningsstadierna och klasslärare har formell behörighet att undervisa i svenska i årskurserna 1–6 inom den grundläggande utbildningen.

Målgruppen för utvärderingen bestod av totalt 14 utbildningsanordnare, varav nio var universitet och fem yrkeshögskolor. Till målgruppen vid universiteten hörde ämnes- och klasslärarutbildningen, läroämnet svenska som genererar substansen för ämnesundervisningen i svenska samt studerande som studerar till ämneslärare i svenska, språkbadslärare och klasslärare.

Utöver den givna utvärderingsuppgiften utreddes behoven av fortbildning hos lärare som undervisar i svenska samt deras synpunkter på de nya grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen och vilka effekter de har på lärarnas antal veckotimmar samt lärarnas erfarenheter av hur väl lärarutbildningen motsvarar kraven i arbetslivet. Målgruppen var medlemmarna i Svensklärarna i Finland rf. I utvärderingen utreddes också med vilken utbildning B1-lärokursen i svenska undervisades inom den grundläggande utbildningen i kommuner av olika storlekar runt om i Finland under läsåret 2016–2017, eftersom den nya timfördelningsförordningen hade införts den 1 augusti 2016. Information samlades in genom telefonintervjuer med 29 utbildningsanordnare. Enligt den gällande timfördelningsförordningen inleds studier i B1-svenska redan i årskurs 6 i den grundläggande utbildningen, då de tidigare inleddes i årskurs 7.

För utvärderingen samlades ett omfattande material in: Självutvärderingsenkäter riktades till alla utbildningar som ger behörighet för undervisning i svenska samt studerandena inom dessa. För studerande inom den yrkespedagogiska lärarutbildningen utarbetades ingen enkät, eftersom de är endast ett fåtal varje år. Resultaten av självutvärderingsenkäten kompletterades med fokusgruppintervjuer som genomfördes vid alla universitet. I dem deltog både personal och studerande inom utbildningarna. Dessutom samlades material in genom webbenkäter riktade till lärare som undervisar i svenska och telefonintervjuer med utbildningsanordnare. Telefonintervjuerna gjordes med bildningsdirektörer, undervisningschefer eller motsvarande som representanter för utbildningsanordnarna samt rektorer i fråga om privata utbildningsanordnare.

Utbudet av kurser som hänför sig till lärande och undervisning i läroämnet svenska varierar från universitet till universitet. Två universitet tillhandahåller en separat linje eller stig för lärande och undervisning i svenska. Dessa kurser och linjer kan anses vara betydelsefulla eftersom de uppmuntrar studerande till lärarstudier, då utvärderingen visar att studerandenas intresse för lärarstudier har minskat åtminstone till viss del.

Vid universiteten är man nöjd med urvalsprocessen för ämneslärarutbildningen och tidpunkten för avläggande av pedagogiska studier, även om universiteten inte har någon enhetlig linje i dessa frågor. De universitet vars studerande inleder sina lärarstudier redan det första eller andra studieåret betonar studerandenas möjlighet att mogna för läraryrket under flera studieår. I de universitet där lärarstudierna infaller under de senare studieåren betonas att studerandena har hunnit sätta sig in i sina huvudämnesstudier och även mognat som människor, med andra ord fått nödvändig livserfarenhet. I denna utvärdering ansåg merparten av ämneslärarstuderandena i svenska att det för deras utveckling till lärare är viktigt att de före lärarstudierna har fått livserfarenhet och även hunnit utveckla sina ämnesfärdigheter.

I ämneslärarutbildningen i svenska har man åtminstone tills vidare fokuserat endast lite på undervisning i årskurserna 1–6. Trots detta anser representanterna för ämneslärarutbildningarna att utbildning som ger behörighet som språklärare även ger färdigheter för undervisning i årskurserna 1–6. Närmare hälften av studerandena upplever att utbildningen inte har gett dem tillräckliga färdigheter. Antalet timmar för övningsundervisning för ämneslärarstuderande varierar dessutom mycket mellan universiteten. Enligt personalen inom ämneslärarutbildningen är antalet övnings-timmar tillräckligt, men drygt hälften av studerandena önskar sig mer övningsundervisning.

I utbildningsprogrammet för språkbadsundervisning kombineras de positiva sidorna med ämneslärar- och klasslärarutbildningen: stark pedagogisk fokusering under hela studietiden och satsning på språkstudier. Utbildningsprogrammet utmärker sig bland de granskade utbildningarna även genom dess starka fenomenbaserade betoning. Enligt studerandena har man i utbildningen tills vidare dock inte behandlat själva undervisningen i svenska ens i årskurserna 1–6 särskilt ingående och undervisningen i årskurserna 7–9 egentligen inte alls. Möjligheter till övningsundervisning i årskurserna 7–9 eller på högre utbildningsstadier har inte erbjudits. Vid tidpunkten för utvärderingen hade utbildningsprogrammet genomförts endast under två läsår, varför studerandena inte nödvändigtvis var medvetna om de kurser och den övningsundervisning som ingår i examen senare.

Över hälften av klasslärarstuderandena bedömer sina kunskaper i svenska som endast måttliga eller nöjaktiga. Studerandena upplever att de har fått endast lite stöd för att utveckla sina färdigheter i svenska och anser inte att de obligatoriska studier i svenska som ingår i högskoleexamen är tillräckliga för att höja deras kunskaper i svenska. Enligt studerandena ger klasslärarstudierna ingen bra grund för att undervisa svenska, och det finns inte ett enda universitet där kurser som hänför sig till undervisning i svenska ingår i studierna. Kurserna i didaktik i främmande språk är i regel valfria för studerandena. Även personalen inom klasslärarutbildningen anser att studierna ger studerandena dålig grund för undervisning i svenska, även om det enligt dem i utbildningen ingår delar som ger dem färdigheter i att undervisa språk rent allmänt. Över hälften av studerandena litar trots allt ändå på att de i framtiden kommer att kunna undervisa i svenska även i årskurserna 1–6, eftersom de anser att innehållet i undervisningen i årskurserna 1–6 är så enkelt att det inte krävs så mycket kunskaper i språket eller språkets didaktik för att undervisa grunderna i språket.

Den som vill ha behörighet som lärare i svenska söker sig i regel till yrkespedagogisk lärarutbildning i sådana fall där personen riktar in sig på uppgifter inom yrkesutbildning. Personen får pedagogisk behörighet som lärare även på andra utbildningsstadiet, men enligt utvärderingen verkar utbildningen ge endast svag introduktion i sådana särskilda frågor som gäller de andra utbildningsstadierna. Studerande inom den yrkespedagogiska utbildningen besitter redan substanskunskaper enligt ansökningskriterierna, varför man i utbildningen inte betonar en specifik bransch utan pedagogiska färdigheter som är tillämpliga i alla branscher. Undervisningen ges i grupper med studerande i olika branscher. Under lärarstudierna förverkligas det branschspecifika lärandet genom flexibla studiesätt och med fokus på de egna målsättningarna i inlärningsuppgifter, reflektion och övningsundervisning.

Universitetens fortbildningsresurser är otillräckliga. Vid tidpunkten för utvärderingen fanns det i svarsgrupperna vid universiteten även osäkerhet i fråga om till vems uppgifter det hör att planera och genomföra fortbildning vid universiteten. Detta beror i huvudsak på att fortbildningscentralerna vid vissa universitet har lagts ned och att planeringen av fortbildningarna delvis har överförts till utbildningsprogrammen. I flera utvärderingsintervjuer ansågs utbildningsprogrammets resurser (tid eller personal) vara otillräckliga för denna uppgift. Att vid planering av fortbildning i förväg beakta de ändringar som ska göras i de riksomfattande läroplanerna är svårt, och fortbildningar anordnas vanligen först efter att ändringarna officiellt har trätt i kraft. Fortbildning som hänför sig till undervisning i svenska i årskurserna 1–6 har anordnats i mycket liten omfattning. Enligt de svarsgrupper som representerade läroämnet svenska och ämneslärarutbildningarna borde det framöver erbjudas fortbildning för lärare bland annat i fråga om tidigarelagd inledning av studier i B1-svenska, digitalisering samt frågor kring invandring och kulturell mångfald. Även de svarsgrupper som representerade språkbadutbildningen och klasslärarutbildningen anser att lärarna behöver fortbildning i kulturell mångfald och flerspråkighet, digitalisering samt att bemöta och uppmärksamma individuellt lärande.

De medlemmar i Svensklärarna i Finland rf som svarade på enkäten anser det problematiskt att man i största delen av Finland tvingas undervisa i B1-svenska med minimitimantal (sex årsveckotimmar), vilket innebär att de fyra årsveckotimmarna i årskurserna 7–9 fördelas på tre år och att man i två årskurser har endast en årsveckotimme. Kommunerna har fått fördela undervisningstimmarna i svenska som de själva önskar, och i vissa fall ges ingen undervisning i svenska alls i en

årskurs. För att språkkunskaperna ska utvecklas borde det enligt svarspersonerna dock ges minst två årsveckotimmar undervisning i språket varje år. Det låga antalet undervisningstimmar och de till och med långa avbrotten i undervisningen leder ohjälpligen till att eleverna glömmer det de redan har lärt sig och att det behövs repetition, vilket gör att det blir mindre tid över för att lära sig nya saker. Elevernas rätt till ett så jämlikt lärande som möjligt äventyras då de får olika mycket undervisning i olika kommuner. Ojämlighet mellan eleverna uppstår också genom att både ämneslärare i svenska och klasslärare undervisar i svenska i årskurserna 1–6. Enligt svarspersonerna behöver de elever som undervisats av de senare nämnda sannolikt repetera mycket och lära sig av med eventuella fel när de börjar i årskurs 7. Följderna av de ovannämnda bristerna kommer enligt svarspersonerna att försvaga kunskaperna i svenska i vårt land ytterligare, vilket kommer att visa sig hösten 2020 när eleverna ansöker till utbildning på andra stadiet med mycket varierande kunskaper.

Telefonintervjuerna med utbildningsanordnare visar att den B1-svenska som inleddes läsåret 2016–2017 i årskurserna 1–6 undervisades av såväl ämneslärare i svenska som klasslärare i de flesta kommuner som ingick i urvalet (62 %). Lärare med behörighet att undervisa i svenska undervisade B1-svenska i 30 procent av kommunerna eller privatskolorna. På motsvarande sätt undervisade enbart klasslärare den B1-svenska som inleddes, i två kommuner och en stad (8 %). En del av utbildningsanordnarna (36 %) har dock bekräftat den riktlinje enligt vilken lärare i första hand ska väljas utifrån formell behörighet och utöver det även lärare som är behöriga att undervisa i svenska. Till dessa lärare hör de som utexaminerats till ämneslärare i svenska samt klasslärare med dubbel behörighet, vilka har både behörighet som klasslärare och har avlagt minst biämnesstudier i läroämnet svenska (60 sp). Genom detta förfarande kan man garantera elevernas rätt till jämlikt lärande. Klasslärare har genom sin examen omfattande pedagogiska färdigheter, men en examen kan innehålla endast 3–4 obligatoriska studiepoäng i svenska. Den knappa studiemängden kan försvaga klasslärarnas vilja och förutsättningar att undervisa B1-svenska.

Nyckelord

Utbildning som ger behörighet för undervisning i svenska, ämneslärarutbildning, språkbadsläro- utbildning, klasslärarutbildning, yrkespedagogisk läro- utbildning, B1-svenska, färdigheter som utbildningen ger, behörighet, fortbildningsbehov, reform av timfördelningen, undervisningsar- rangemang